

Я. А. Крапчатова,
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ

УДК: 37.016:811.111-028.31

**ПОНЯТТЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АУДІОВАННІ
У СУЧАСНОМУ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ**

У статті аналізується поняття англомовної компетентності в аудіюванні (АКА), яка розглядається як сукупність (фонетичних, лексичних, граматичних) знань, рецептивних (фонетичних, лексичних і граматичних) навичок,

© Я. А. Крапчатова, 2016

аудитивних вмінь та здібностей, що полягають в здатність особистості коректно сприймати, розуміти та реагувати комунікативно на мовлення носіїв або не носіїв англійської мови (мовлення яких наближається до норми), яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, вмінь та комунікативних здібностей. Досліджуються і детально описуються окремі складові АКА: знання, навички, вміння та здатність. До розгляду пропонується зміст мовленнєвої компетентності в аудіюванні на рівні володіння B2 (незалежного користувача). Описується різниця між підрівнями B 2.1 та B 2.2.

Ключові слова: англомова компетентність в аудіюванні, фонетичні, лексичні, граматичні знання, рецептивні лексичні, граматичні, фонетичні навички, аудитивні вміння, здатність, незалежний користувач.

THE CONCEPT OF ENGLISH LISTENING COMPETENCE IN CONTEMPORARY LINGUODIDACTIC DISCOURSE

The article analyzes the concept of English listening competence which is considered as a set of attainment of phonetics, vocabulary, grammar; receptive (phonetic, lexical and grammatical) skills; listening skills and the abilities of the individual to perceive, understand and respond in English based on a complex of dynamic interaction of relevant attainment, skills, and abilities. The components of English listening competence are thoroughly analyzed and described. The difference between the Independent Users B 2.1 and B 2.2. are searched.

The B 2.1 User can understand the main ideas of linguistically complex speech on concrete and abstract topics presented in a standard dialect, including discussions on technical issues in the area of his / her specialization. The B 2.1 User is able to follow a long and complex argument if the topic is familiar enough, and the direction of the speech is explicitly marked.

The B 2.2 User can understand the standard spoken language, «live» or broadcast on TV or radio on familiar and unfamiliar topics that are commonly used in personal, social, academic or professional field. Only excessive background noise, inadequate discourse structure and / or using of idioms can affect the ability to understand speech messages.

Key words: English listening competence, receptive phonetic, lexical, grammatical skills, attainment of vocabulary, grammar, phonetics, listening ability, Independent User.

ПОНЯТИЕ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В АУДИРОВАНИИ В СОВРЕМЕННОМ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье анализируется понятие англоязычной компетентности в аудировании (АКА), которая рассматривается как совокупность (фонетических, лексических, грамматических) знаний, рецептивных (фонетических, лексических и грамматических) навыков, аудитивных умений и способностей, состоящих в умении личности корректно воспринимать, понимать и реагировать коммуникативно на речь носителей либо не носителей английского языка (речь которых приближается к норме), которая основывается на сложном и динамичном взаимодействии соответствующих знаний, навыков, умений и коммуникативных способностей. Исследуются и подробно описываются отдельные составляющие АКА: знания, навыки, умения и способности. К рассмотрению предлагается содержание речевой компетентности в аудировании на уровне владения B2 (независимого пользователя). Описывается разница между подуровнями B 2.1 и B 2.2.

Ключевые слова: англоязычная компетентность в аудировании, фонетические, лексические, грамматические знания, рецептивные лексические, грамматические, фонетические навыки, аудитивные умения, способность, независимый пользователь.

Згідно з міжнародними стандартами мовної освіти, навчання й оцінювання [2, с. 24] рівень сформованості англомовної компетентності в аудіюванні (АКА) на рівні володіння B2 (Незалежного користувача) має відбивати детальний зміст навчання й контролю рівня сформованості АКА протягом курсу вивчення дисципліни.

В дослідженнях з методики викладання іноземної мови (ІМ) знаходимо такі об'єкти контролю як лексична компетенція (Л. В. Банкевич, О. Ф. Іванова, С. Ю. Ніколаєва, Н. С. Саєнко); граматична компетенція (В. В. Голубець, В. В. Осідак, Т. В. Путінцева); лексико-граматична компетенція (Н. І. Красюк); фонетична компетенція (Ю. В. Головач); соціокультурна компетенція (С. І. Шукліна); філологічна компетенція (К. О. Пореченкова); аудитивні вміння (О. В. Кміть); компетенція в говорінні (М. В. Мітіна, О. О. Молокович, О. С. Парнюгін, О. В. Тихомирова, О. О. Українська); компетенція в читанні (Т. Г. Король, І. А. Цатурова, Г. Б. Юдіс); писемне мовлення (Д. Ю. Телешев, Т. Р. Шаповалова).

Мета публікації – визначити поняття АКА у сучасному лінгвометодичному дискурсі та проаналізувати її складові на рівні володіння B2.1 та B2.2.

Услід за І. Г. Колосовською, аудіювання розглядається нами як невиражений зовні, активний внутрішній процес, який здійснюється за рахунок рецепції, переробки інформації і закінчується розумінням смислового змісту або його нерозумінням [3, с. 5].

Компетентність, услід за С. Ю. Ніколаєвою, розуміємо як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти і виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність поєднує знання, навички та вміння, а також ставлення, цінності, емоції, поведінкові компоненти, тобто все те, що можна мобілізувати для активної дії [5, с. 11–12].

За А. М. Щукіним, компетентність (від лат. *competentis* – здатний) – це сукупність знань, навичок і вмінь, які формуються в процесі вивчення дисципліни, а також здатність виконувати ту чи іншу діяльність на основі набутих знань, навичок та вмінь [6, с. 118].

Виходячи з цих визначень, розглядаємо АКА як сукупність (фонетичних, лексичних, граматичних) знань, рецептивних (фонетичних, лексичних і граматичних) навичок, аудитивних вмінь та здібностей. Отже, АКА – це здатність особистості коректно сприймати, розуміти та реагувати комунікативно на мовлення носіїв або не носіїв англійської мови, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, вмінь та комунікативних здібностей [4, с. 32].

Розглянемо компоненти АКА детальніше. До складу вищезазваної компетентності входять фонетичні, лексичні та граматичні знання. За А. М. Щукіним, **знання** – це сукупність даних про систему мови і правил користування цією системою в теоретичній і практичній діяльності [6, с. 84]. Тому в методиці викладання ІМ виокремлюють *декларативні знання*, пов'язані з теорією та *процедурні знання*, пов'язані з практикою. Знання виконують роль регулюючого та контролюючого механізму мовлення і є відправною точкою у формуванні рецептивних навичок та аудитивних вмінь. Отже, у процесі та результаті аудіювання студентам початкового етапу навчання необхідно володіти знаннями, що відповідають рівню B2 (Незалежного користувача).

Фонетичні знання як компонент АКА – це знання про:

– фонети та їх артикуляційно-акустичні характеристики, наприклад: *довгі та короткі голосні, дзвінки та глухі приголосні, послідовність звуків тощо;*

– основні модифікації звуків в потоці мовлення, наприклад: *редукція ненаголошених голосних, асиміляція, елізія, злиття слів, алофонні варіації на межі слів тощо;*

- фонетичну організацію слів, наприклад: *склад, словесний наголос*;
- інтонацію та її основні компоненти, наприклад: *мелодика, ритм, паузацію, наголос, темп, гучність, тембр*;
- типи тонів, наприклад: *термінальний, низхідний тощо*;
- типи і функції наголосу в реченні, наприклад: *логічний наголос* (декларативні знання).
- з якою інтонацією вимовляється *перечислення, команди, інструкції, прохання тощо*;
- як виділяється *важлива інформація в реченні тощо* (процедурні знання) [4, с. 33–34].

Під **граматичними знаннями**, розуміємо цілеспрямовано відібрану, підготовлену й упорядковану граматику, яку студенти повинні засвоїти протягом певного етапу. Так, на рівні B2 студенти повинні знати:

- поняття, наприклад: *означений / неозначений артиклі, неособова форма дієслова, порядок слів у реченні тощо*;
- елементи граматики, наприклад: *морфеми, афікси (префікси, суфікси), слова*;
- категорії, наприклад: *число, рід, відмінок; активний/пасивний стан дієслова; завершеність/незавершеність; минулий/теперішній/майбутній час*;
- класи, наприклад: *іменники, дієслова, прикметники, прислівники*;
- структуру, наприклад: *складні та складені слова, фрази (прості, складні, складені), речення (головне, підрядне, сурядне)*;
- процеси, наприклад: *номіналізація, афіксація, трансформація*;
- відносини, наприклад: *керування, узгодження, прилягання* (декларативні знання).
- як дають *пораду, наказ, прохання, ставлять запитання тощо*;
- як *розповідають про майбутнє, минуле або щоденні справи*;
- як *порівнюють речі, явища тощо* (процедурні знання) [4, с. 34–35].

Під **лексичними знаннями** розуміємо цілеспрямовано відібрані, підготовлені й упорядковані лексичні одиниці (ЛЮ), які студенти повинні засвоїти протягом курсу вивчення. Керуючись загальноєвропейським лексичним мінімумом, а саме ЛЮ, що означають специфічні поняття «specific notions», відібраними Дж. А. ван Еком та Дж. Л. М. Трімом для рівня B2 (Vantage – Просунутий) [8, с. 120–140]. виокремлюємо такі семантичні групи: **1) особиста ідентифікація** (ім'я, адреса, номер телефону, дата і місце народження, вік, стать, сімейний стан, національність, походження, рід занять, сім'я, релігія, уподобання та антипатія, характер / манери / темперамент, зовнішній вигляд); **2) будинок і домівка; навколишнє середовище** (типи житла, види кімнат, садок, меблі, постільна білизна, прикраси житла, вартість, послуги, зручності, регіон і географічні особливості, флора і фауна); **3) повсякденне життя** (вдома, на роботі, прибуток, освіта, перспективи); **4) вільний час, розваги й улюблені заняття** (дозвілля, хобі / інтереси, радіо / телебачення, кіно / театр / концерт / тощо, виставки / музеї, фотографування, інтелектуальні та мистецькі уподобання, спорт, преса); **5) подорожі** (зромадський транспорт, приватний транспорт, дорожній рух, відпустка/ канікули, проживання, багаж, в'їзд та виїзд із країни, документи мандрівника); **6) стосунки з іншими людьми** (назви стосунків, запрошення, листування, членування в клубі, уряд і політика, правопорушення і правосуддя, війна і мир, соціальні відносини); **7) здоров'я та медицина** (частини тіла, самопочуття, гігієна, хвороби та нещасні випадки, медичні послуги, страхування); **8) освіта** (навчання, предмети, кваліфікація та іспити); **9) покупки** (послуги магазинів, продукти, одяг і мода, паління, товари домашнього вжитку, вартість); **10) їжа та напої** (види їжі та напоїв, харчування поза межами дому); **11) послуги** (пошта, телефон, телеграф, банк, поліція, дипломатичні послуги, лікарня, станція технічного обслуговування, заправка); **12) місця** (адреса, дорожньо-транспортний рух, місцезнаходження, відносно положення, відстань, рух, напрямок); **13) мова** (здатність, розуміння, вираження, коректність, правильність / неправильність, легкість / складність); **14) клімат і погода**.

Фонові знання, так як і знання певного контексту, можуть значно полегшити процес сприймання і розуміння аудіоповідомлення та допомагають передбачити зміст повідомлення. При аудіюванні носії мови сприймають не лише вербальну форму слова та його значення, а також і весь спектр фонові інформації, що стоїть за словесною оболонкою. До фонівих знань належать **реалії** (безеквівалентні лексичні одиниці (*pub, Tower, City*), **абрєвіатури** (*BBC*), **назви подій суспільного і культурного життя країни** (*Gunpowder Night, Poppy Day, імена видатних осіб*) та **фонова лексика**, що відрізняється від рідної мови лише лексичними фонами, а рівень лексичного поняття при цьому співпадає (*drug-store, letter-box, tea*). Знання фонові лексика та реалії здатне забезпечити розуміння як мовної, так і культурної інформації, тому що значення цієї лексика вміщує комплекс етнокультурних знань. До фонівих ЛЮ належать окремі слова, словосполучення та речення. Йдеться про фразеологізми, прислів'я та приказки, що виступають як фонові знання в масовій свідомості носіїв мови [4, с. 37].

Наступним компонентом АКА є рецептивні навички або мовленнєві навички аудіювання. **Рецептивна навичка** – це автоматизована дія, доведена до рівня досконалості (безпомилкового виконання), з використанням фонетичного, лексичного і граматичного матеріалу в процесі рецептивної мовленнєвої діяльності. Рецептивні навички є необхідним фактором і умовою формування аудитивних вмінь. Мовленнєві рецептивні навички (так як і репродуктивні) формуються поетапно і мають такі якості, як автоматизованість, гнучкість або здатність до переносу, стійкість. Загальна мовна усвідомленість є необхідною умовою оволодіння навичками дорослими при вивченні ІМ. Внутрішній самоконтроль є компонентом мовленнєвої навички та формується паралельно і комплексно з нею [4, с. 38–39].

Керуючись опрацьованою науково-методичною літературою [1, с. 38–39] нами визначено, що на рівні B2 (Незалежного користувача) студент має володіти такими загальними рецептивними фонетичними, лексичними та граматичними навичками.

– адекватно сприймати та розрізняти звуки, звукосполучення (на сегментному рівні); інтонації, межі пауз, важливі елементи дискурсу за розташуванням наголосу в реченні, різні типи висловлювань на основі інтонаційного оформлення тощо (на супraseгментному рівні);

– впізнавати, розрізняти і розуміти вивчені лексичні одиниці в мовленнєвому потоці, тобто сприймати аудитивно та співвідносити їх за допомогою внутрішнього самоконтролю з певним зразком (еталоном), що зберігається в довготривалій пам'яті;

– впізнавати, диференціювати та розуміти граматичні форми мовлення на морфологічному та синтаксичному рівні, тобто сприймати на слух та співвідносити їх з певним значенням, вилученим із довготривалої пам'яті за допомогою внутрішнього самоконтролю;

Наступним компонентом АКА є аудитивні вміння. Мовленнєве вміння – це здатність керувати мовленнєвою діяльністю при вирішенні комунікативних завдань в нових ситуаціях спілкування. Вміння є синтезом навичок і знань [6, с. 350]. Аудитивні вміння виокремлюємо у відповідності до рівнів розуміння аудіоповідомлення:

- 1) **фрагментарний** (поверховий): розуміння значення окремих речень або окремих ЛЮ;

2) **глобальний** (загальний): загальне уявлення про зміст повідомлення, тобто розуміння основної думки, як узагальненого концентрату всього змісту;

3) **детальний** (повний): розуміння деталей і фактів змісту повідомлення та мовних засобів їх вираження;

4) **критичний**: глибоке, чітке розуміння твору, оцінка та інтерпретація змісту тексту, проникнення у підтекст.

Згідно з *Manual Relating Language Examinations to the CEFR* («Посібником Загальноєвропейських Рекомендацій Стосовно Мовних Екзаменів») користувач B2.1 може розуміти головні ідеї складного в лінгвістичному відношенні мовлення на конкретні та абстрактні теми, представлені стандартним діалектом, включаючи дискусії з технічних питань в сфері його / її спеціалізації. Вміє слідкувати за тривалою і складною аргументацією, якщо тема достатньо знайома, а напрям розмови експліцитно маркований [7]. Звідси можемо зробити висновок, що на рівні B 2.1 студенти мають розуміти аудіотекст на глобальному та детальному рівнях. Інформація в текстах, має бути представлена в межах модулів, визначених програмою і продукована стандартним чітко артикульованим мовленням та стандартною вимовою, що передається або живим голосом людини, або через аудіо- та відеозапис [4, с. 42–43].

Користувач B2.2 може розуміти стандартну розмовну мову, «живу» чи трансльовану по телебаченню або радіо на знайомі та незнайомі теми, які зазвичай зустрічаються в особистій, соціальній, академічній чи професійній сфері. Лише надлишковий фоновий шум, неадекватна структура дискурсу і / або використання ідіом може вплинути на здатність розуміння мовленнєвого повідомлення [7]. Отже, на рівні B 2.2 студенти мають сприймати і розуміти на слух **глобально, детально та вибірково**. Передбачається слухання інтерв'ю, коротких академічних розмов, новин, оголошень, розмов, розповідей чи описів, звучання яких триваліше.

Різниця між підрівнями B2.1 та B2.2 полягає в наступному: якщо на рівні B2.1 студенти мають розуміти мовлення, представлене в межах комплексних тем, визначених чинною програмою конкретного вищого навчального закладу, на рівнях глобального, детального та вибіркового розуміння в нормальному темпі без або з мінімальною кількістю фонівих шумів, то на рівні B 2.2 студенти мають розуміти аудіоповідомлення на знайомі і незнайомі теми, які зазвичай зустрічаються в особистій, соціальній, академічній чи професійній сфері, на цих же рівнях (глобальному, детальному, вибірково), але дещо тривалішого та складнішого в лінгвістичному плані мовлення середнього темпу і звуку із звичайними фоновими шумами [4, с. 42–43].

Отже, щоб перевірити **глобальний** рівень розуміння аудіоповідомлення студенти мають володіти такими вміннями:

- визначати тему аудіоповідомлення;
- розуміти загальний зміст почутого тексту;
- розуміти головну думку аудіоповідомлення, висловлену експліцитно;
- виділяти ключове слово / фразу / критичну вузлову точку, яка сприяє розумінню основної ідеї.

Для того щоб визначити **детальний** рівень розуміння аудіотексту, студентам необхідно володіти такими вміннями:

- диференціювати інформацію: відокремлювати головне від другорядного в тексті, утримуючи в пам'яті головне;
- членувати текст на логіко-сміслові частини, визначати факти;
- виділяти ключові слова / центри / смислові віхи кожної смислової частини;
- встановлювати логічні зв'язки між елементами тексту.

Під **вибірково** розумінням аудіотексту маємо на увазі розуміння лише окремих фактів тексту, головної думки або комунікативного наміру тексту, який виражено експліцитно. Іншими словами, коли мета аудіювання полягає у з'ясуванні певної інформації, студенти мають володіти такими вміннями:

- розуміти окремі факти тексту;
- визначати комунікативний намір тексту.

Як зазначають Дж. А. ван Ек та Дж. Л. М. Трім, вміння визначити комунікативний намір тексту є необхідними для рівня B2. Отже, слухач має вміти визначити, **для чого призначений текст**: 1) забезпечити слухача фактичною інформацією; 2) вплинути на реципієнта з метою формування в нього певного ставлення, погляду, думок, емоцій; 3) бути засобом розваги та зацікавлення слухача [8, с. 89].

Сприйняття мовлення пов'язане з внутрішнім самоконтролем перебігу цього процесу, який може здійснюватися як довільно, так і мимовільно через відповідні психофізіологічні канали зворотного зв'язку. Вважаємо, що необхідно тренувати у студентів **компенсаторні вміння**, які сприятимуть забезпеченню адекватної швидкості опрацювання студентами почутої інформації. Вони інтегруються та перевіряються в контексті трьох вищезгаданих рівнів розуміння аудіотексту – глобального, детального та вибіркового:

- ігнорувати окремі незнайомі ЛО та граматичні структури;
- сприймати аудіотекст глобально, не зосереджуючись на деталях;
- здогадуватись про значення незнайомих ЛО за допомогою: контексту, інтернаціоналізмів, подібних слів рідної мови тощо;
- утримати в оперативній пам'яті великий відрізок мовленнєвого потоку [4, с. 44].

Враховуючи психофізіологічну основу сприйняття і розуміння мовлення на слух, не можна залишити поза увагою антиципацію як лінгвістичну, так і смислову. Отже, студенти мають розвивати:

- вміння мовної антиципації;
- вміння смислової антиципації [4, с. 45].

Все, зазначене вище, дозволяє зробити висновок, що АКА – це обов'язковий компонент навчально-контролюючої діяльності студентів і реалізується на основі цілеспрямованої рефлексії знань, навичок, вмінь та здатності сприймати та розуміти аудіоповідомлення. Перспективи дослідження вбачаємо у визначенні компонентів мовленнєвої компетентності в читанні, письмі та говорінні на рівні B 2 у контексті лінгводидактичного дискурсу.

Література:

1. Головач Ю. В. Контроль уровня сформированности профессиональной фонетической компетенции студентов первого курса языкового педагогического вуза (на материале английского языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Головач Юлия Валерьевна. – К., 1997. – 189 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Колосовская И. Г. Обучение учащихся общеобразовательных учреждений восприятию и пониманию иноязычной речи на слух (английский язык как второй иностранный): автореферат дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук по спец. 13.00.02 / И. Г. Колосовская – Минск, 2009. – 24с.

4. Крапчатова Я. А. Методика організації само- і взаємоконтролю рівня сформованості англомовної компетенції в аудіюванні у майбутніх філологів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Крапчатова Ярослава Анатоліївна. – К., 2014. – 266 с.
5. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.
6. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746с.
7. Manual Relating Language Examinations to the CEFR Council of Europe [Електронний ресурс]. / Режим доступу : <http://relex.ecml.at/Resources/tabid/1231/language/en-GB/Default.aspx>
8. van Ek J. A. Vantage / J. A. van Ek, L. M. Trim. – Cambridge : Council of Europe, 2001. – 187 p.